

TRYBUNAŁ APOSTOLSKI ROTY RZYMSKIEJ

Subsydium aplikacyjne
do Motu pr. *Mitis Iudex Dominus Iesus*

Watykan, styczeń 2016

Summarium

<i>Wstęp</i>	5
<i>Główne założenia reformy</i>	9
<i>I. Bezpośrednie rozporządzenia Biskupa diecezjalnego</i>	15
<i>II. Przebieg spraw</i>	25
<i>Załączniki</i>	47
<i>Spis treści</i>	69

Wstęp

«*Wszędzie tam, gdzie jest człowiek, tam Kościół jest wezwany, aby do niego dotrzeć, aby zanieść radość Ewangelii, zanieść miłosierdzie i przebaczenie Boga*».¹ W ten sposób wyraził się Papież Franciszek z okazji otwarcia Drzwi Świętych na rozpoczęcie Nadzwyczajnego Jubileuszu Miłosierdzia, właśnie w dniu w którym weszły w życie Listy Apostolskie w formie Motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* i *Mitis et misericors Iesus*, z dnia 15 sierpnia 2015 r., reformujące proces kanoniczny dotyczący spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa.

Słowa te wyrażają ducha, w którym ta reforma została przeprowadzona. Zrodziła się ona bowiem zarówno z wzięcia pod uwagę konkretnych sytuacji, w których występowały opóźnienia w zakończeniu postępowania sądowego na szkodę wiernych, zmuszonych do długiego oczekiwania na orzeczenie naświetlające ich własny stan życia, jak i z przyjęcia postulatów, bynajmniej nie drugorzędnych, wyrażonych w tym zakresie przez większość Ojców Nadzwyczajnego Synodu, który odbył się w miesiącu październiku 2014 r., którzy podkreślali konieczność uczynienia procedur stwierdzania przypadków nieważności bardziej dostępnymi i sprawnymi.²

Temu samemu impulsowi reformatorskiemu, zmierzającemu do ukazania, że Kościół jest Matką, której leży na sercu dobro swoich dzieci,³ przyświecała także

¹ FRANCISZEK, *Homilia*, 8 grudnia 2015 r.

² Por. *Relatio Synodi*, 18 października 2014 r., n. 48.

³ Por. FRANCISZEK, *Audiencja*, 3 września 2014 r.

intencja działania w duchu miłości i miłosierdzia w taki sposób, aby wiernym, dotkniętym w życiu raną złamanej miłości,⁴ dać odczuć bliskość, tak fizyczną jak i moralną, kościelnych struktur prawnych, ukierunkowanych na zaoferowanie im służby w celu stwierdzenia prawdy o własnej przeszłości małżeńskiej i przywrócenia w ten sposób prawego sumienia w ochronie samego małżeństwa i godności osobistej każdego.

Wszystko zatem zostało dokonane w duchu służby, mając zawsze przed oczyma najwyższą zasadę zbawienia dusz (kan. 1752), która – zarówno wczoraj jak i dziś – pozostaje nadrzędnym celem samych instytucji, prawa i ustaw kościelnych. W Kościele bowiem instytucja nie jest tylko zewnętrzną strukturą, a Ewangelia nie dotyczy tylko wymiaru duchowego. W gruncie rzeczy, Ewangelia i Instytucja są nierozdzielne, gdyż Ewangelia staje się konkretem w tej naszej doczesności. Dlatego kwestie, które na pierwszy rzut oka wydają się tylko instytucjonalne, w rzeczywistości są kwestiami, które wpływają na konkret życia i pociągają za sobą urzeczywistnianie Ewangelii w obecnym czasie.

Błogosławiony Paweł VI nauczał: «Jeśli Kościół jest dziełem Bożym – *Ecclesia de Trinitate* – jego instytucje, chociaż podlegające udoskonaleniu, winny być ustanowione w celu komunikowania Bożej łaski i promowania, według darów i posłannictwa każdego, dobra wiernych, które jest podstawowym celem Kościoła ... Dobro wspólne Kościoła dotyka więc tajemnicy Bożej, a mianowicie życia łaski, którym wszyscy chrześcijanie, powołani do bycia dziećmi Bożymi, żyją poprzez udział w życiu Trójcy Świętej: *Ecclesia in Trinitate*. W tym znaczeniu Sobór Watykański II mówił także o Kościele jako «komunii» (Por. *Lumen Gentium*, 4, 9, 13, etc.), ukazując w ten sposób duchowy fundament Prawa Kościoła i jego ukierunkowanie na zbawienie człowieka: tak że Prawo staje się Prawem mi-

⁴ Por. *Relatio finalis*, 24 października 2015 r., n. 55.

łości w tej strukturze komunii i łaski dla całego Ciała Kościoła».⁵

Mając to na uwadze, Papież Franciszek, w duchu eklezjologii Soboru Watykańskiego II i sprawowania posługi święceń, rozumianej w pierwotnym tego słowa znaczeniu, tj. jako służba, scharakteryzował aktualną reformę przez podkreślenie centralnej roli Biskupa diecezjalnego jako sędziego, w kontekście kolegialności⁶, jako że Biskupi mają z Nim współdziałać w tym zadaniu Kościoła, jakim jest troska o jedność w wierze i w dyscyplinie dotyczącej małżeństwa jako fundamentu i źródła rodziny chrześcijańskiej. W nowym prawodawstwie spletają się więc ze sobą odpowiedzialność poszczególnych Biskupów i najwyższa władza następcy Piotra, głowy Kolegium Biskupów, które nie może istnieć bez Niego. Papież Franciszek prosi Pasterzy Kościołów lokalnych, aby sprawując i żyjąc ich sakramentalną władzą ojców, nauczycieli i sędziów, wykonywali posługę służby dla zbawienia wiernych im powierzonych, stając się otwartymi na słuchanie, w takim czasie i takimi sposobami, które podkreślałyby walor miłosierdzia i sprawiedliwości.

Wraz z pragnieniem osiągnięcia bliskości między sędzią a wiernym, niniejsza reforma zawiera także uregulowania, których zamiarem jest przyspieszenie procesów, nie w celu faworyzowania orzeczeń nieważności małżeństwa, lecz z poszanowaniem samych wiernych, którzy mają prawo do otrzymania w rozsądnym czasie odpowiedzi na ich petycję i uzyskania sprawiedliwości.

Troska pasterska i macierzyństwo Kościoła są również wyrażone w zachęcie do zapewnienia, na ile to możliwe, bezpłatności procedur w celu dania wszystkim wiernym, w sprawie tak ściśle związanej ze zbawieniem własnej

⁵ PAWEŁ VI, *Przemówienie do uczestników II Kongresu Międzynarodowego Prawa Kanonicznego*, 17 września 1973 r.

⁶ Por. *Lumen gentium*, n. 23.

duszy, możliwości doświadczenia bezinteresownej miłości Chrystusa, dzięki której wszyscy zostaliśmy zbawieni.

Na przestrzeni wieków zamiarem Kościoła było zawsze czynienie wi-
działną i skuteczną Łaskę zbawczą Chrystusa i, jak zapobiegliwa matka, Ko-
ściół leczył rany swoich dzieci, czując się pociągnięty ich kruchością, mając
zawsze na celu przyczynianie się do ich zbawienia i zachęcając je na nowo do
podjęcia drogi. Reforma, dokonana przez Papieża Franciszka w zakresie proce-
su kanonicznego w sprawach o orzeczenie nieważności małżeństwa, wpisuje się
w realizację tego celu tak, by każdy wierny doświadczył, że Kościół patrzy na
niego z umiłowaniem, że żywi dla niego szczery podziw i że działa z czystych
pobudek służenia mu i dbania o jego godność, a także ofiarowania mu pociechy
i zbawienia.

GŁÓWNE ZAŁOŻENIA REFORMY

Reforma procesu małżeńskiego stawia w centrum troski pasterzy pomoc wiernym potrzebującym specjalnej opieki duszpasterskiej po rozpadzie małżeństwa, również w postaci zweryfikowania i ewentualnego orzeczenia nieważności małżeństwa. Realizacja tej pomocy pasterskiej nie może być dłużej zlecana jedynie urzędom kurialnym, lecz będzie wymagać *osobistego zaangażowania Biskupa*.

Podstawowe założenia reformy, przedstawione w preambule do Motu proprio, prowadzą nas w poprawnym jej wprowadzeniu w życie i mogą być zebrane w następujących zasadach konkretnego zastosowania.

1. Centralna rola Biskupa w służbie sprawiedliwości

W obecnej reformie Papież poleca, aby dla przeprowadzenia procesu zwyczajnego każdy Biskup diecezjalny miał własny Trybunał kolegialny, z zachowaniem możliwości sędziego jednoosobowego, natomiast w procesie *skróconym* osobiście rozstrzygał sprawę.

W szczególności:

– *Sam Biskup jest sędzią*. Biskup w swoim Kościele, jako ojciec i sędzia, jest ikoną Chrystusa-Sakramentu. Dlatego Biskup *ma osobiście być sędzią*,⁷ dając *znak* władzy sakramentalnej. Jest to ważne zwłaszcza w procesie *skróconym*:

⁷ Por. FRANCISZEK, Adhortacja Apostolska *Evangelii gaudium*, n. 27, w *AAS* 105 (2013), s. 1031.

nie jest zadaniem Biskupa przeprowadzenie instrukcji sprawy przez przesłuchanie stron i świadków, lecz interwencja jako sędziego w przypadkach, w których nieważność jest ewidentna.⁸ Ponieważ osoby wykwalifikowane pomagają Biskupowi, jest zachowana prawda sądowa, a potem on sam nabiera pewności moralnej co do wyroku, który ma wydać.

– *Sędzia jednoosobowy jest ustanawiany przez Biskupa*. Proces sądowy wymaga, jeśli to możliwe, sędziego kolegialnego; ale w pierwszej instancji do władzy Biskupa należy ustanowienie sędziego jednoosobowego, zawsze duchownego, na stałe albo do pojedynczych przypadków. Biskup winien jednakże czuwać, aby nie ulec w tym zakresie jakiegokolwiek formie laksyzmu.⁹

2. Synodalność w pasterskiej posłudze sprawiedliwości

Biskup wykonuje swój urząd tak w jedności sakramentalnej jak i w jedności intencji z innymi członkami Kolegium Biskupów. Przejaw tej efektywnej kolegialności możemy odnaleźć w starożytnym ustanowieniu prowincji kościelnych i w funkcji Metropolity. Na Konferencji Biskupów spoczywa niemałe zadanie pomagania Biskupom w owocnej aplikacji nowego procesu małżeńskiego. Dlatego:

– *Prawo Metropolity*, które nigdy nie straciło na swej aktualności, na nowo nabiera swej mocy, a z nim również *apelacja do Stolicy Metropolity*, głowy prowincji kościelnej, jako znak rozpoznawczy synodalności Kościoła.¹⁰ Należy przypomnieć, że prowincja kościelna jest pośrednią instancją jurysdykcyjną między Biskupem a Papieżem.

– Według nowego prawa Konferencje Biskupów mają opracować *Vade-*

⁸ Por. FRANCISZEK, *Evangelii gaudium*, w *Mitis Iudex* (MI), Preambuła, III.

⁹ Por. MI, Preambuła, II.

¹⁰ Por. MI, Preambuła, V.

mecum w celu zapewnienia porządku i spójności w procedowaniu, ze zwróceniem szczególnej uwagi na sposób przeprowadzenia dochodzenia duszpasterskiego, o którym *poniżej*.¹¹

– Służba *Roty Rzymskiej* wobec *Stolicy Apostolskiej* posiada podwójny charakter:

– przyjmowania *apelacji od wiernych* w przypadkach przewidzianych prawem, zarówno w procesie zwyczajnym jak i skróconym;¹²

– promowania, na wzór inicjatyw podejmowanych w ostatnich latach, *kursów formacji ustawicznej i stałej* osób duchownych i świeckich, które mogą pracować w Kuriach diecezjalnych i w trybunałach dla spraw małżeńskich (dotyczących próśb o udzielenie łaski w sprawach *rato* i o orzeczenie *nieważności*).¹³

3. Procedury bardziej uproszczone i sprawne

Konieczność *uproszczenia* i *przyspieszenia* procedur doprowadziła do:

– Uproszczenia procesu zwyczajnego. W tym zakresie najbardziej znaczącą nowością jest zniesienie wymogu dwóch zgodnych wyroków: odtąd, w wypadku braku apelacji w przewidzianym terminie, *pierwszy wyrok, który stwierdza nieważność małżeństwa, podlega wykonaniu*;¹⁴

– Ustanowienia *nowego procesu, skróconego, do zastosowania w przypadkach bardziej oczywistych nieważności, z udziałem osobistym Biskupa* w momencie decyzji. Ta forma procesu jest do zastosowania w przypadkach, w których zaskarżona nieważność małżeństwa jest podtrzymana przez wspólną

¹¹ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 3.

¹² Por. MI, Preambuła, VII.

¹³ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 8 § 1.

¹⁴ Por. MI, Preambuła, I, i kann. 1679 i 1680 § 1.

petycję obojga małżonków i jest poparta argumentami oczywistymi, a dowody na nieważność mogą być szybko zebrane. Po przedstawieniu prośby Biskupowi i przeprowadzeniu procesu przez Wikariusza sądowego, albo przez instruktora, decyzja końcowa co do orzeczenia nieważności bądź odesłania sprawy do procesu zwyczajnego przysługuje samemu Biskupowi, który – mocą swojego urzędu pasterskiego – jest z Piotrem największym gwarantem jedności katolickiej w wierze i dyscyplinie.

– Zarówno proces zwyczajny jak i *skrócony* są procesami o naturze *typowo sądowej*, a to oznacza, że nieważność małżeństwa będzie mogła być orzeczona jedynie wtedy, gdy sędzia nabierze *pewności moralnej* na podstawie akt sprawy i zgromadzonych dowodów.

4. Bezpłatność procedur

Szanując prawo Biskupów do organizacji władzy sądowniczej we własnym Kościele partykularnym, *Konferencje Biskupów* mają obowiązek udzielenia pomocy poszczególnym Biskupom, *także ekonomicznej*, tam gdzie jest to możliwe, w celu *przywrócenia bliskości między władzą sądową i wiernymi*, tak w procesie zwyczajnym jak i w *skróconym*.

Ponadto, z zachowaniem sprawiedliwego i godnego wynagrodzenia pracowników sądowych, winny one zapewnić, o ile jest to możliwe,¹⁵ *bezpłatność* procedur. Dlatego będą musiały, tam gdzie jest to konieczne, zaktualizować podział środków ekonomicznych, którymi dysponują, współpracując w poszukiwaniu niezbędnych zasobów dla trybunałów diecezjalnych.

Pozostawia się słusznej wrażliwości pasterzy i wszystkich, którzy troszczą

¹⁵ Por. MI, Preambuła, VI.

się o trybunały, możliwość, aby z duszpasterskim wyczuciem poprosili strony o złożenie ofiary na rzecz spraw biednych. Będą one na pewno szczodre, gdyż woń miłości miłosiernej dociera do umysłu i serca wiernych w Kościele.

I. Bezpośrednie rozporządzenia Biskupa diecezjalnego

Efektywne zastosowanie nowego procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa wymaga nie tylko struktur ściśle jurysdykcyjnych, ale także służby duszpasterskiej, która umożliwi wiernym dotarcie tak do Biskupa, jak i do najbliższego Trybunału z ich ewentualną prośbą o orzeczenie nieważności małżeństwa.

1. Służba prawno-pastoralna

Pierwszym krokiem, do którego podjęcia są wezwani Biskupi, jest utworzenie posługi informacji, porad i mediacji, związanej z duszpasterstwem rodzin, pozwalającej na przyjmowanie osób pod kątem przedprocesowego dochodzenia małżeńskiego.¹⁶

Rzeczywiście, *Relatio finalis* niedawno zakończonego Synodu Biskupów stwierdza w numerze 82: «Dla wielu wiernych, którzy przeżyli doświadczenie nieszczęśliwego małżeństwa, rozwiązaniem jest weryfikacja nieważności małżeństwa. Niedawne motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus* i *Mitis et Misericors Iesus* doprowadziły do uproszczenia procedur dotyczących ewentualnego stwierdzenia nieważności małżeństwa. Poprzez te teksty Ojciec Święty chciał też «wyraźnie wskazać, że Biskup w swoim Kościele, w którym jest ustanowiony pasterzem i głową, jest też sędzią dla wiernych, którzy zostali mu powierzeni» (MI, preambuła, III). Realizacja tych dokumentów pociąga zatem za sobą wielką odpowiedzialność Ordynariuszy diecezjalnych, wezwanych, aby osobiście osądzać niektóre sprawy, a w każdym przypadku zapewnić łatwiejszy

¹⁶ Por. MI, Zasady proceduralne, artt. 2-5.

dostęp wiernych do kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Wiąże się to z przygotowaniem dostatecznej liczby pracowników, duchownych i świeckich, którzy poświęciliby się priorytetowo tej służbie kościelnej. *Trzeba też będzie zapewnić osobom żyjącym w separacji, czy małżeństwom przeżywającym kryzys, postugę informacji, doradztwa i mediacji, powiązaną z duszpasterstwem rodzin, z której mogłyby korzystać także osoby przed dochodzeniem wstępnym pod kątem procesu małżeńskiego* (por. MI, Art. 2-3)» (Synod, *Relatio finalis*, n. 82).

Taka służba, działająca w ramach duszpasterstwa małżeństw, zarówno *diecezjalnego* jak i *parafialnego*, podkreśli pasterską troskę Biskupa¹⁷ i proboszczów (por. kan. 529 § 1) o wiernych, którzy po rozpadzie własnego małżeństwa pytają się o istnienie, bądź nie, ich węzła małżeńskiego.

«Kościół będzie musiał wprowadzić swoich członków – kapłanów, zakonników i świeckich – do tej “sztuki towarzyszenia”, aby wszyscy nauczyli się zdejmować zawsze sandały wobec świętej ziemi drugiego (por. *Wj* 3, 5). Musimy nadać naszej drodze zdrowy rytm bliskości, wraz ze spojrzeniem pełnym szacunku i współczucia, które jednak równocześnie będzie leczyło, wyzwalało i zachęcało do dojrzewania w życiu chrześcijańskim»¹⁸.

*Ta droga “towarzyszenia” może pomóc pokonać w zadowalający sposób kryzysy małżeńskie, ale jej zadaniem jest również weryfikacja, w konkretnych przypadkach, ważności bądź nie małżeństwa, a także «zebranie informacji użytecznych dla ewentualnego przeprowadzenia procesu sądowego, zwyczajnego lub skróconego».*¹⁹

¹⁷ Por. kan. 383 § 1.

¹⁸ FRANCISZEK, *Evangelii gaudium*, n. 169.

¹⁹ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 2.

a) Kto przeprowadza dochodzenie duszpasterskie?

W ramach duszpasterstwa małżeństw Biskup ma powierzyć dochodzenie przedprocesowe osobom zdatnym, posiadającym odpowiednie kompetencje, nawet jeśli nie są one wyłącznie prawnokanoniczne (w pierwszym rzędzie własnemu proboszczowi lub temu, który przygotował małżonków do ślubu; innym duchownym, osobom życia konsekrowanego lub świeckim).

b) Do czego będzie konkretnie służyć dochodzenie duszpasterskie?

Takie dochodzenie będzie służyć do zebrania *elementów użytecznych dla ewentualnego rozpoczęcia* przez strony *procesu* sądowego, zwyczajnego lub *skróconego*, ewentualnie wszczętego przez zgodne żądanie nieważności przez obojga małżonków, lub przez osoby prawnie przygotowane, przed Biskupem lub przed kompetentnym trybunałem (diecezjalnym lub międzydiecezjalnym).

Dochodzenie kończy się zredagowaniem prośby i/lub skargi powodowej, którą, jeśli są ku temu przesłanki, należy przedstawić właściwemu sędziemu.²⁰

²⁰ *Tamże*, artt. 3-5.

W skrócie

- **W ramach diecezjalnego duszpasterstwa małżeństw należy wskazać osoby zdadne, które będą mogły:**
 - **pomóc w pokonaniu kryzysów małżeńskich**
 - **zebrać elementy użyteczne dla sprawy o orzeczenie nieważności**
 - **zredagować Skargę powodową do przedstawienia Trybunałowi**

2. Trybunał diecezjalny

a) *Obowiązek/prawo Biskupa do erygowania własnego Trybunału diecezjalnego*

Po ustanowieniu w/w urzędu duszpasterskiego, zarówno Biskup, jak i Metropolita *winni*²¹ przejść do erygowania trybunału diecezjalnego, jeśli taki nie byłby jeszcze ukonstytuowany: dokonuje się tego *aktem administracyjnym* (por. załączony wzór, s. 61).

Jeśli istnieje już trybunał diecezjalny, ale bez właściwości do spraw o nieważność małżeństwa, Biskup wyda *dekret*, w którym *udzieli kompetencji* własnemu trybunałowi do prowadzenia również tych spraw (por. załączony wzór, s. 63).

b) *Czy Biskup może wycofać się z poprzedniego trybunału międzydiecezjalnego?*

Prawo, obecnie ogłoszone i wyjaśnione przez *mens* Papieża²², przyznaje Biskupowi wolne i bezpośrednie uprawnienie do odstąpienia od poprzedniej

²¹ W Metropolii czy Prowincji Kościelnej (kan. 431) każdy Biskup, włącznie z Metropolitą (tj. Arcybiskupem diecezji, której jest zwierzchnikiem, posiadającym w swojej stolicy te same prawa i obowiązki, które przysługują Biskupom diecezjalnym), winien dla swojej Diecezji (kan. 435) ustanowić trybunał pierwszej instancji. *Ratio Motu proprio* wskazuje bezspornie na to, że Biskup jest zobowiązany do ustanowienia (*constituat*) własnego Trybunału diecezjalnego. Jedynie wtedy, gdy jest to rzeczywiście niemożliwe, może przyłączyć się do innego bliższego trybunału diecezjalnego lub międzydiecezjalnego. W każdym bądź razie, w myśl art. 8 § 1 *Zasad proceduralnych*, Biskupi, w diecezjach, które nie mają własnego trybunału, mają zatroszczyć się o to, by jak najszybciej przygotować osoby – które mogłyby podjąć pracę w mającym być założonym trybunale dla spraw małżeńskich – również przez kursy kształcenia ustawicznego i stałego, organizowane we wspólnym zamiarze przez diecezje i ich zespoły oraz Stolicę Apostolską.

²² Por. L'OSSERVATORE ROMANO, niedziela 8 listopada 2015 r., s. 8.

struktury trybunału międzydiecezjalnego, tak w wypadku decyzji o ustanowieniu własnego trybunału, jak w przypadku wyboru trybunału sąsiedniego²³ (por. poniżej: c).

c) Co należy zrobić w przypadku braku możliwości natychmiastowego ustanowienia własnego trybunału?

Kroki, które należy podjąć, zależą od tego, z jakim procesem mamy do czynienia: *zwyczajnym* czy *skróconym*.

1. W *procesie zwyczajnym*, jak to już zostało wyjaśnione, Biskup ma *obowiązek/prawo* erygowania własnego Trybunału. Jedynie w przypadku, gdyby nie było możliwe ustanowienie takiego trybunału w najbliższej przyszłości, Biskup *może podjąć decyzję o przyłączeniu się do bliższego trybunału* diecezjalnego lub międzydiecezjalnego, mając zawsze na uwadze zasadę bliskości do wiernych.²⁴

W takim przypadku Biskup winien zatroszczyć się jednak o jak najszybsze przygotowanie pracowników, także poprzez kursy kształcenia ustawicznego i stałego, którzy pozwolą mu na jak najszybsze założenie własnego trybunału.²⁵

Trzeba powiedzieć, że już wiele diecezji posiada własny Trybunał diecezjalny, i chociaż nie zajmują się sprawami o orzeczenie nieważności małżeństwa, to jednak przeprowadzają np. rekwizycje sądowe albo postępowania *super rato*.

W takiej sytuacji Biskup winien wydać dekret, którym udzieli własnemu

²³ Cfr. MI, Zasady proceduralne, art. 8 §§ 1-2.

²⁴ Cfr. MI, kan. 1673 §§ 1-2.

²⁵ Cfr. MI, art. 8 § 1 Zasad proceduralnych.

trybunałowi kompetencji również do rozpoznawania spraw małżeńskich.

2. W *procesie skróconym*, natomiast, sytuacja jest zasadniczo inna.

W tej formie procesu, którą stosuje się w przypadkach, w których nieważność małżeństwa jest zaskarżona przez oboje małżonków i jest poparta szczególnie oczywistymi argumentami, dla zapewnienia ochrony zasady nierozzerwalności małżeństwa Sędzią jednoosobowym jest sam Biskup, który mocą swojego urzędu pasterskiego jest z Piotrem największym gwarantem jedności katolickiej w wierze i dyscyplinie.

W procesie tego rodzaju są zatem możliwe następujące rozwiązania:

2.1. Zadaniem *Wikariusza sądowego w diecezjach, w których jest ustanowiony*, jest pomoc Biskupowi w przeprowadzeniu *procesu skróconego*; a więc sprawdzenie prośby i skargi powodowej (które *należy skierować zawsze do Biskupa*), i skierowanie sprawy, zgodnie z kryteriami Biskupa diecezjalnego, do *procesu skróconego*, albo też – w razie braku przesłanek – przesłanie skargi powodowej do Wikariusza sądowego wybranego dla przeprowadzenia procesu zwyczajnego;

2.2. W *diecezjach, które nie mają Wikariusza sądowego*, Biskup może skorzystać z pomocy osoby wykwalifikowanej (jeśli to możliwe, duchownej, a także świeckiej z tytułem i doświadczeniem), która wesprze go w dokonaniu wyboru między procesem *skróconym* a zwyczajnym. Również w tym przypadku prośba i skarga powodowa winny być skierowane do Biskupa;

2.3. W sytuacji, kiedy Biskup napotka na trudności w znalezieniu we własnej diecezji przynajmniej jednej osoby wykwalifikowanej i posiadającej doświadczenie, może zwrócić się o pomoc kapłana z odpowiednim tytułem z innej diecezji, który zająłby się procesem *skróconym*, pomagając Biskupowi (por. powyższy numer). Również w tym przypadku prośba i skarga powodowa o roz-

poczęcie procesu skróconego mają być skierowane bezpośrednio do Biskupa diecezjalnego;

2.4. W skrajnie wyjątkowej sytuacji (którą należy zaliczyć do bardzo rzadkich) braku odpowiedniej osoby we własnej diecezji i nawet niemożliwości skorzystania z pomocy wykwalifikowanego kapłana z innej Diecezji, Biskup może powierzyć instrukcję sprawy Trybunałowi sąsiedniemu. Po zamknięciu postępowania dowodowego, akta sprawy należy odesłać do diecezji, gdzie Biskup, *po wysłuchaniu Trybunału*, wyda sąd w sprawie o orzeczenie nieważności małżeństwa. Również w tym przypadku prośbę i skargę powodową o wszczęcie procesu skróconego należy skierować do Biskupa, który oceni, czy są podstawy do przeprowadzenia sprawy w trybie skróconym, a w razie ich braku zachęci strony do zwrócenia się do właściwego Trybunału dla przeprowadzenia sprawy w trybie zwyczajnym.

d) Ustanowienie Kolegium składającego się z trzech sędziów czy ustanowienie Sędziego jednoosobowego?

Kolejnym rozporządzeniem, które Biskup winien wydać – gdyby nie było możliwe powołanie kolegium składającego się z trzech sędziów (zawsze z powierzeniem funkcji przewodniczącego duchownemu, z możliwością uzupełnienia składu sędziowskiego także przez dwie osoby świeckie) – *jest decyzja o powierzeniu spraw jednemu sędziemu, który zawsze musi być duchownym.*

Tam gdzie jest to możliwe, sędzia jednoosobowy winien dobrać sobie dwóch asesorów o sprawdzonym życiu, biegłych w naukach prawnych lub humanistycznych, zatwierdzonych przez Biskupa do tego zadania; może dokonać tego w formie ogólnej albo do określonych przypadków.²⁶

²⁶ Por. MI, kan. 1673 §§ 3-4.

e) Czy Biskup, w wypadku gdyby podjął decyzję o ustanowieniu Sędziego jednoosobowego, winien otrzymać zgodę jakiejś kompetentnej władzy?

Nie. Motu proprio uprawnia Biskupa do powierzenia spraw sędziemu jednoosobowemu, pod warunkiem, że jest duchownym, bez konieczności udziału Stolicy Apostolskiej lub kompetentnej Konferencji Krajowej.

W skrócie

- **Biskup jest wezwany do bezzwłocznego zorganizowania własnego Trybunału, tak dla procesu zwyczajnego, jak i dla procesu *skróconego***
- **Gdyby napotkał na krótkotrwale trudności w przeprowadzeniu procesu zwyczajnego, może przystąpić do Trybunału bliższego, tak diecezjalnego jak i międzydiecezjalnego**
- **W każdym bądź razie jest oczywiste, że pomyślne wejście w życie reformy zależy od niezbędnego *nawrócenia* struktur i osób, jak to zostało już wiele razy podkreślone przez Papieża Franciszka**

II. Przebieg spraw

Sprawę można wprowadzić przez przedłożenie skargi powodowej w procesie zwyczajnym i dokumentalnym, albo przez wniesienie prośby i skargi powodowej w procesie *skróconym*.

1. Wprowadzenie sprawy

a) *Kto może wprowadzić sprawę?*

Zazwyczaj sami małżonkowie zaskarżają małżeństwo, ewentualnie nawet wspólnie, ale może dokonać tego również rzecznik sprawiedliwości, jeśli nieważność została już rozgłoszona i małżeństwo nie może zostać uważnione albo nie jest to wskazane.²⁷

b) *Czy koniecznie należy zachęcić strony do pojednania?*

Doświadczenie pokazuje, że gdy dochodzi do sprawy o nieważność, to odnowienie wspólnoty jest już niemożliwe. Dlatego wystarczy, że sędzia przed przyjęciem sprawy będzie miał pewność, iż małżeństwo *rozpadło się w sposób nieodwracalny* i nie ma możliwości wznowienia wspólnoty życia małżeńskiego.²⁸

c) *Komu należy przedłożyć skargę powodową?*

W oparciu o informacje uzyskane w badaniu przedprocesowym, wierni

²⁷ Por. MI, kan. 1674 i Zasady proceduralne, art. 9.

²⁸ Por. MI, kan. 1675.

mogą wybrać do wniesienia sprawy jeden spośród *trybunałów właściwych*, według różnych tytułów kompetencji. Chociaż tytuły te są równoważne, w wyborze należy zachować, w miarę możliwości, zasadę bliskości pomiędzy sędzią i stronami, a także skorzystać ze współpracy z innymi trybunałami, tak aby strony i świadkowie mogli uczestniczyć w procesie z jak najmniejszym nakładem sił.²⁹

d) Jaka jest rola Wikariusza sądowego w procesie zwyczajnym?

Wikariusz sądowy Trybunału Diecezjalnego:

po otrzymaniu skargi powodowej, jeśli uważa, że posiada ona jakąś podstawę, winien ją przyjąć i nakazać dekretem, umieszczonym pod tą skargą, aby jej egzemplarz został doręczony obrońcy węzła oraz, jeżeli skarga powodowa nie została podpisana przez obie strony, także stronie pozwanej, dając jej termin piętnastu dni na wyrażenie swojego stanowiska odnośnie do petycji.

- Po upływie powyższego terminu i po ponownym wezwaniu drugiej strony do przedstawienia, jeśli chce, swojego stanowiska:
- *Jeśli strona pozwana sprzeciwia się skardze powodowej albo z samej skargi nie wynikają okoliczności dotyczące faktów i osób przewidziane w kan. 1683 n. 2*, Wikariusz sądowy winien swoim dekretem określić formułę wątpliwości oraz zarządzić, że sprawa ma być prowadzona w procesie zwyczajnym.
- *Jeśli obydwójce małżonkowie albo jeden z nich za zgodą drugiego, uważają, że mogą poprosić o proces skrócony, winni postąpić w myśl kan. 1683 n. 1, o ile zachodzą okoliczności przewidziane w kan. 1683 n. 2*. Wikariusz sądowy, zgodnie z wytycznymi Biskupa diecezjalnego, winien swoim dekretem zarządzić w myśl kan. 1685, że sprawa ma być prowadzona

²⁹ Por. MI, kan. 1672 i Zasady proceduralne, art. 7.

w trybie *skróconym*, określić formułę wątpliwości, powołać instruktora i asesora, oraz wezwać na posiedzenie wszystkich, którzy powinni wziąć w nim udział.

Wikariusz sądowy Trybunału bliższego albo Międzydiecezjalnego:

po otrzymaniu skargi powodowej, jeśli uważa, że posiada ona jakąś podstawę, winien ją przyjąć i nakazać dekretem umieszczonym pod tą skargą, aby jej egzemplarz został doręczony obrońcy wężła oraz, jeżeli skarga nie została podpisana przez obie strony, także stronie pozwanej, dając jej termin piętnastu dni na wyrażenie swojego stanowiska odnośnie do żądania.

Po upływie powyższego terminu i po ponownym wezwaniu drugiej strony do przedstawienia, jeśli i o ile uzna to za stosowne, swojego stanowiska:

- *Jeśli strona pozwana sprzeciwia się skardze albo z samej skargi nie wynikają okoliczności dotyczące faktów i osób, przewidziane w kan. 1683 n. 2, Wikariusz sądowy winien swoim dekretem określić formułę wątpliwości oraz zarządzić, że sprawa ma być prowadzona w procesie zwyczajnym.*
- *Jeśli natomiast obydwoje małżonkowie albo jeden z nich za zgodą drugiego, pouczeni o możliwości prośby o proces skrócony, zwrócą się o tenże proces w myśl kan. 1683 n. 1, i zachodzą okoliczności przewidziane w kan. 1683 n. 2, do Wikariusza sądowego Trybunału Bliższego albo Międzydiecezjalnego należy przesłanie skargi powodowej do Wikariusza sądowego właściwego Trybunału diecezjalnego, który zgodnie z wytycznymi Biskupa diecezjalnego winien swoim dekretem zarządzić w myśl kan. 1685, że sprawa ma być prowadzona w trybie *skróconym*, określić formułę wątpliwości, powołać instruktora i asesora, oraz wezwać na posiedzenie wszystkich, którzy powinni wziąć w nim udział.*

2. W procesie zwyczajnym

2.1. Wprowadzenie i instrukcja sprawy

a) Co konkretnie winien zrobić Wikariusz Sądowy po otrzymaniu skargi powodowej?

Po otrzymaniu skargi powodowej³⁰, kompetentny³¹ Wikariusz sądowy winien swoim dekretem, który należy podać do wiadomości stronom i obrońcy wężła:

1° *przyjąć ją*, jeśli uważa, że posiada jakąś podstawę;

2° *podać ją do wiadomości* obrońcy wężła i stronie pozwanej (o ile ona nie podpisała już tej skargi powodowej), która ma termin piętnastu dni na wyrażenie swojego stanowiska odnośnie do żądania;

po upływie terminu piętnastu dni winien

3° *ustalić formułę wątpliwości*, określając tytuły nieważności w sprawie;

4° *ustalić, czy sprawa ma być prowadzona w procesie zwyczajnym* albo w procesie *skróconym*.

Jeśli Wikariusz sądowy zadecyduje, że sprawa ma być prowadzona w *procesie zwyczajnym*, to tym samym dekretem winien ustanowić *kolegium sędziowskie*³², albo *sędziego jednoosobowego* z dwoma asesorami. Jeśli natomiast zarządzi zastosowanie procesu *skróconego*, winien postąpić zgodnie z normą, o której w kan. 1685³³.

³⁰ Albo też próśby ustnej, zgodnie z MI, Zasady proceduralne, art. 10.

³¹ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 11.

³² Gdyby trybunał diecezjalny nie był jeszcze ustanowiony, Wikariusz Sądowy prześle skargę powodową do trybunału wyznaczonego dla procesu zwyczajnego.

³³ Por. MI, kan. 1676.

b) Na czym polega nowość Motu proprio w zakresie oceny dowodów?

Motu proprio wprowadza pewne nowości w tym zakresie.

W pierwszym rzędzie, nowe prawo Papieża Franciszka wzmacnia zasadę Kodeksu z 1983 r. odnośnie do waloru *oświadczeń stron*,³⁴ które – jeśli są poparte ewentualnymi zeznaniami świadków potwierdzających ich wiarygodność, po rozważeniu wszystkich wskazówek i poszlak, oraz przy braku innych elementów, które byłyby w stanie je obalić –, mogą mieć *pełną wartość dowodową*.

Również zeznanie *jednego tylko świadka* może mieć pełną wartość dowodową, jeżeli składa je świadek kwalifikowany, który zeznaje o sprawach dokonanych w związku z pełnieniem urzędu, albo sugerują to okoliczności dotyczące rzeczy i osób.³⁵

W sprawach z tytułu *impotencji* lub *braku zgody*, spowodowanego chorobą umysłową lub anomalią natury psychicznej, należy skorzystać z pomocy jednego lub kilku biegłych, chyba że okoliczności wskazują, iż jest to wyraźnie niepotrzebne.

c) Ewentualne przejście na drogę postępowania administracyjnego

Jeśli podczas instrukcji sprawy wyłoni się bardzo prawdopodobna wątpliwość, że *małżeństwo nie zostało dopełnione*, dla zawieszenia sprawy o nieważność wystarczy *wysłuchać strony*, uzupełnić instrukcję pod kątem dyspensy *super rato*, a następnie przesłać akta do Stolicy Apostolskiej wraz z prośbą o

³⁴ Por. MI, kan. 1678 § 1.

³⁵ Por. MI, kan. 1678 § 2.

dyspensę od jednej lub obydwu stron wraz z wotum trybunału i Biskupa.³⁶

W skrócie

- **Została doceniona wartość dowodowa oświadczeń stron procesowych i świadków kwalifikowanych**
- **Zostało uproszczone przejście na postępowanie administracyjne *super rato***

³⁶ Por. MI, kan. 1678.

2.2. Dyskusja i decyzja w sprawie. Zaskarżenia i wykonanie wyroku

a) *Jaka jest najważniejsza nowość wprowadzona przez Motu proprio?*

Jeżeli strona podczas postępowania odmówiła przyjęcia informacji dotyczących sprawy, ma prawo do otrzymania odpisu wyroku.

Jeżeli strona podczas postępowania *odmówiła* przyjęcia jakiegokolwiek informacji dotyczącej sprawy, uważa się, że zrezygnowała także z otrzymania odpisu wyroku, i wówczas można jej podać do wiadomości tylko część rozstrzygającą wyroku.³⁷ Przy zachowaniu prawa do wniesienia *skargi o nieważność wyroku*,³⁸ po upływie terminu na zgłoszenie apelacji pierwszy wyrok, stwierdzający nieważność małżeństwa, *staje się wykonalny*.³⁹

b) *Czy jest możliwe zaskarżenie wyroku lub nowe wniesienie sprawy?*

W przypadku apelacji, *trybunał wyższej instancji* po otrzymaniu akt sądowych winien ustanowić kolegium sędziowskie, wyznaczyć obrońcę węgła i wezwać strony do przedstawienia uwag w wyznaczonym terminie. Jeśli trybunał kolegialny uzna, że apelacja w sposób oczywisty ma na celu jedynie działanie na zwłokę, powinien *potwierdzić dekretem* wyrok pierwszej instancji. Jeśli natomiast *przyjmie apelację*, winien postępować odpowiednio tak jak w pierwszej instancji.⁴⁰

Przeciwko wyrokowi wykonalnemu można odwołać się do trybunału trzeciego stopnia o *nowe przyjęcie sprawy* w myśl kan. 1644, przedstawiając

³⁷ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 13.

³⁸ Por. kann. 1619-1627.

³⁹ Por. kann. 1630-1633.

⁴⁰ Por. MI, kan. 1680.

nowe i poważne dowody lub argumenty w terminie zawitym trzydziestu dni od wniesienia zaskarżenia.⁴¹

Zostaje zachowana możliwość ustanowienia zakazu zawarcia nowego małżeństwa, tak w wyroku jak i w dekrete potwierdzającym wyrok, i/lub za pomocą dekretu wydanego przez Ordynariusza miejsca.⁴²

W skrócie

- **Pierwszy wyrok afirmatywny staje się wykonalny, jeśli nie została wniesiona przeciw niemu apelacja w przewidzianym terminie**
- **Dekretem Kolegium można odrzucić apelację, jeśli działa jedynie na zwłokę**
- **O nowe rozpatrzenie sprawy można prosić trybunał trzeciej instancji**

⁴¹ Por. MI, kan. 1681.

⁴² Por. MI, kan. 1682.

3. W procesie skróconym przed Biskupem

3.1. Wprowadzenie sprawy

a) Jakie są niezbędne przesłanki do procesu skróconego?

Ten nowy proces pozwala *Biskupowi diecezjalnemu* na wydanie wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa w sprawach, w których występują następujące *dwie przesłanki*:

1° jeśli prośba jest *przedstawiona przez oboje małżonków* lub przez jednego z nich *za zgodą drugiego*;

2° jeśli okoliczności dotyczące rzeczy i osób, poparte świadectwami lub dokumentami, wskazują na *oczywistą nieważność*; rozpoznanie tych okoliczności, które zostały wyliczone w sposób *przykładowy* w Zasadach proceduralnych⁴³ w art. 14, winno dokonać się zwykle na drodze *badania przedprocesowego lub duszpasterskiego* (wyżej opisanego).

b) Jak należy rozumieć okoliczności opisane w art. 14 Zasad proceduralnych?

Trzeba usunąć dwuznaczności na tym polu, mianowicie: *te okoliczności nie są nowymi tytułami nieważności*.

Chodzi po prostu o sytuacje, które orzecznictwo już od jakiegoś czasu wskazuje jako *elementy symptomatyczne nieważności zgody małżeńskiej*, które bez trudu mogą być potwierdzone przez świadectwa lub dokumenty o łatwej dostępności.

⁴³ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 14.

W pewnych przypadkach mogą one przedstawiać taką wartość faktyczną, że w sposób oczywisty sugerują nieważność małżeństwa. W tym kontekście należy zauważyć, że uważna i realistyczna lektura ogólnej sytuacji wiernych w dzisiejszym świecie, łącznie z ich uwarunkowaniami kulturowymi, pozwala dostrzec niejednokrotnie elementy wskazujące na nieważność zgody małżeńskiej, które być może w innym lub wcześniejszym kontekście społeczno-kulturowym nie były widziane w całej ich rozciągłości jako takie.

c) Jakie to są, w szczególności, okoliczności?

– *Brak wiary, który może prowadzić do symulacji konsensu lub błędu determinującego wolę*

Chodzi tu o brak wiary, który skutkuje *falszywym poznaniem* małżeństwa lub prowadzącym do symulacji, co nie jest pozbawione konsekwencji dla formowania woli w zawarciu małżeństwa. Inaczej mówiąc, mamy tu do czynienia z błędem determinującym wolę (por. kan. 1099), bądź brakiem ważnej intencji na skutek wykluczenia samego małżeństwa lub jakiegoś jego istotnego elementu lub przymiotu (por. kan. 1101, § 2).

Dechrystianizacja dzisiejszego społeczeństwa powoduje poważny *brak* w rozumieniu samego małżeństwa, co może prowadzić do determinacji woli. Tak więc kryzys małżeństwa, u swoich korzeni, nie jest niczym innym jak *kryzysem poznania oświeconego wiara*.⁴⁴ Formacja ludzka i kulturowa osób jest poddana silnemu i nieraz determinującemu wpływowi mentalności tego świata;⁴⁵ wiara obciążona subiektywizmem, zamknięta w immanencji rozumu albo uczuć,⁴⁶

⁴⁴ Por. FRANCISZEK, Alokucja do Roty Rzymskiej, 23 stycznia 2015 r.

⁴⁵ Por. FRANCESCO, Adhort. Ap. *Evangelii gaudium*, n. 93.

⁴⁶ Por. *ibid.*, n. 94.

okazuje się niewystarczająca do podtrzymania właściwego poznania instytucji małżeństwa i jego obowiązków konstytutywnych.

Do tego dochodzi nieraz podłoże *kruchości psychologicznej i moralnej nowożeńców*, zwłaszcza gdy są młodzi i skądinąd niedojrzali, co prowadzi do percepcji małżeństwa jedynie jako formy uczuciowej gratyfikacji, która może pchnąć kontrahentów do symulacji zgody, względnie do rezerwy mentalnej co do samej trwałości związku bądź co do jego wyłączności.⁴⁷

– *Krótki czas pożycia małżeńskiego*

Krótki czas pożycia małżeńskiego może być szczególnie ewidentną wskazówką nieważności w różnych obszarach (wola symulowana, forma reakcji w przypadku warunku, błąd lub podstęp, pożycie nie do zniesienia z powodu anomalii psychicznych).

– *Aborcja dokonana dla uniknięcia zrodzenia potomstwa*

Jest to wyraźna oznaka woli symulowanej, na ogół przeciwnej dobru potomstwa. Przestępstwo aborcji w zasadzie wskazuje na ogromny dystans podmiotu do moralności Kościoła, co z kolei może świadczyć o istotnym braku wiary z możliwymi tego wyżej wymienionymi skutkami.

– *Uporczywe pozostawanie w relacji pozamałżeńskiej w czasie zawierania małżeństwa lub wkrótce po ślubie*

Może być potraktowane jako ewidentna oznaka odrzucenia obowiązku wierności; może towarzyszyć odrzuceniu relacji intymnych z prawowitym małżonkiem. Również w tym przypadku są możliwe dowody dokumentalne (relacje prywatnego detektywa, listy, wykazy komunikacji telefonicznych lub elektronicznych).

⁴⁷ Por. *ibid.*, n. 66.

– Podstępne zatajenie bezpłodności, poważnej choroby zakaźnej, potomstwa z wcześniejszego związku lub pozbawienia wolności

W takich przypadkach ma miejsce podstęp dotyczący jakiegoś przymiotu, który może poważnie zakłócić wspólnotę życia małżeńskiego, powodując w ten sposób nieważność zgody. Oczywiście wymagana przez tę normę postuluje, by przymiot mógł być wykazany w sposób nie podlegający wątpliwości (na przykład w sposób dokumentalny: orzeczenia lekarskie, zaświadczenia i wyroki cywilne).

– Zawarcie małżeństwa z przyczyny obcej życiu małżeńskiemu lub wynikające z nieoczekiwanej ciąży kobiety

Jeśli przyczyna zawarcia małżeństwa jest zupełnie obca wspólnotcie życia małżeńskiego (na przykład uzyskanie obywatelstwa, legitymacja potomstwa, uzyskanie korzyści ekonomicznych) lub tkwi wyłącznie w nieoczekiwanej ciąży kobiety, jawi się możliwość, iż jeden lub oboje małżonkowie w rzeczywistości nie chcieli małżeństwa rozumianego jako międzyosobowe oddanie.

Ta okoliczność często występuje z innymi, jak krótki czas życia małżeńskiego bądź inicjatywa separacji i rozwodu.

– Użycie przemocy fizycznej w celu wymuszenia konsensu

Bojaźń wywołana z zewnątrz jest jednym z klasycznych motywów nieważności małżeństwa. W razie zaistnienia aktów przymusu w ścisłym tego słowa znaczeniu na szkodę strony opierającej się, pojawia się bardzo poważna wskazówka nieważności wyrażonej zgody. Również w tych przypadkach winno być możliwe bezpośrednio udokumentowanie przymusu (np. przez orzeczenia lekarskie; protokoły organów policji).

– Brak używania rozumu potwierdzony dokumentacją medyczną

Niezdolność konsensualna z przyczyn psychicznych wymaga na ogół po-

głębiego badania naukowego przez biegłych, co może być należycie dokonane jedynie w procesie zwyczajnym. Tym niemniej mogą zdarzyć się przypadki bardzo poważnych patologii, należycie udokumentowanych (np. przez kartę chorego, ekspertyzy psychiatryczne w postępowaniu cywilnym), które według stałego orzecznictwa pozwalają na podjęcie, bez cienia wątpliwości, decyzji pozytywnej co do nieważności wyrażonej zgody małżeńskiej.

d) Jakie elementy formalne są konieczne, by dać początek procesowi skróconemu?

– Petycja zgłoszona przez oboje małżonków lub przez jednego z nich za zgodą drugiego, do Biskupa diecezjalnego i/lub do Wikariusza sądowego.

– *Skarga powodowa*, przedstawiona diecezjalnemu Wikariuszowi sądowemu, oprócz elementów wyliczonych w kan. 1504, winna:

1° przedstawić krótko, całościowo i jasno *fakty*, na których opiera się petycja;

2° wskazać *dowody*, które mogłyby być natychmiast zebrane przez sędziego;

3° przedłożyć w załączeniu *dokumenty*, na których opiera się petycja.⁴⁸

⁴⁸ Por. MI, kan. 1684.

W skrócie

- **W sytuacjach, które wskazują na ewidentną nieważność małżeństwa, potwierdzoną przez świadectwa lub dokumenty, właściwość do orzekania należy do Biskupa diecezjalnego, na drodze *skróconej***
- ***Petycja* winna być skierowana do Biskupa i/lub diecezjalnego Wikariusza sądowego**
- ***Skarga powodowa*, przedłożona diecezjalnemu Wikariuszowi sądowemu, ma przedstawić fakty, wskazać dowody i zawierać w załączeniu dokumenty, na których opiera się petycja**

3.2. Instrukcja i dyskusja sprawy

a) Jak ma postąpić Wikariusz sądowy po otrzymaniu skargi powodowej?

Po złożeniu skargi powodowej, Wikariusz sądowy, po jej przyjęciu, zgodnie z kryteriami Biskupa diecezjalnego, w dekrete, którym określa *formułę wątpliwości*, winien również *zamianować* instruktora i asesora, oraz *wezwać* strony, obrońcę węgła i świadków na posiedzenie celem zebrania dowodów, które winno odbyć się w ciągu trzydziestu dni.⁴⁹ Może wyznaczyć siebie samego jako instruktora, jednakże – w przypadku trybunału międzydiecezjalnego – winien zamianować, na ile to możliwe, instruktora z diecezji, z której pochodzi sprawa.⁵⁰

b) Kto może podjąć zadania instruktora i asesora?

Do zadań instruktora mogą być wybrani duchowni lub świeccy, którzy odznaczają się dobrymi obyczajami, roztropnością i wiedzą⁵¹.

Asesorami, zatwierdzonymi przez Biskupa do tego zadania, mogą być duchowni lub świeccy, godziwego zachowania⁵².

c) Jak przebiega posiedzenie dla zebrania dowodów?

Jeśli nie zostały dołączone do skargi powodowej, to strony mogą, nie

⁴⁹ Jedynie w razie szczególnej konieczności będzie mieć miejsce więcej niż jedno posiedzenie.

⁵⁰ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 16.

⁵¹ Por. kan. 1428 § 2.

później niż na trzy dni przed samym posiedzeniem, złożyć propozycje *kwestii*, co do których proszą o przesłuchanie stron i świadków.⁵³ Odpowiedzi stron i świadków winny być zredagowane *sumarycznie* na piśmie przez notariusza, i tylko odnośnie do tego, co ściśle należy do istoty małżeństwa będącego przedmiotem sporu.⁵⁴ Po zakończeniu instrukcji wyznacza termin *piętnastu dni* na przedstawienie uwag na korzyść wężła i obron stron.⁵⁵

W skrócie

- **W procesie *skróconym* przedstawia się petycję Biskupowi diecezjalnemu i/lub diecezjalnemu Wikariuszowi sądowemu**
- **Skarga powodowa jest przedstawiana diecezjalnemu Wikariuszowi sądowemu**
- **Procedura jest sprawna i z reguły przewiduje tylko jedno posiedzenie na zebranie dowodów**

⁵² Por. kan. 1424.

⁵³ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 17.

⁵⁴ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 18 § 2.

⁵⁵ Por. MI, kan. 1685-1686.

3.3. Rozstrzygnięcie sprawy

Wydanie *wyroku* należy do Biskupa diecezjalnego i *ta wyłączna właściwość nie może być delegowana* Trybunałowi diecezjalnemu lub międzydiecezjalnemu z następujących racji: *a) porządku teologiczno-prawnego* (reformacja chce, aby właśnie Biskup *stał się osobiście znakiem* bliskości sprawiedliwości kościelnej wobec wiernych i *gwarantem przeciwko możliwym nadużyciom*); *b) natury systemowej*, gdyż zbadanie ewentualnej *apelacji* będzie należało tak czy inaczej do Metropolity albo do Dziekana Roty Rzymskiej, co nie byłoby możliwe, gdyby wyrok został wydany przez trybunał kolegialny.

Właściwym do wydania wyroku jest Biskup miejsca, którego właściwość jest ustalona w myśl kan. 1672, nawet jeśli instrukcja sprawy została dokonana w trybunale międzydiecezjalnym. Jeśli jest ich więcej niż jeden, należy przestrzegać, na ile to możliwe, zasady bliskości między stronami i sędzią.⁵⁶

Po skonsultowaniu się z instruktorem i asesorem, Biskup winien rozważyć uwagi obrońcy wężła (*konieczne*) i obrony stron (ewentualne), i jeśli osiągnie *pewność moralną* co do nieważności małżeństwa, wyda wyrok o nieważności.

Tak więc Biskup *może wydać jedynie wyrok afirmatywny*, jeśli osiągnie wymaganą *pewność moralną*. W przeciwnym wypadku *skieruje sprawę do procesu zwyczajnego*.

Do samego Biskupa diecezjalnego należy roztropne ustalenie, przy wzięciu pod uwagę woli stron, sposobu ogłoszenia rozstrzygnięcia sprawy (na przykład w ramach posiedzenia publicznego).

Wyrok *winien być podpisany osobiście przez Biskupa* (ale może być zre-

dagowany, na przykład, przez asesora lub przez tego samego instruktora). Tekst wyroku, przedstawiający w sposób zwięzły i uporządkowany motywy decyzji, winien być jak najszybciej notyfikowany stronom, z zasady w ciągu miesiąca od dnia wydania decyzji.⁵⁷

W skrócie

- **Biskup, jeśli osiągnie pewność moralną, wydaje wyrok afirmatywny, po skonsultowaniu się z instruktorem i asesorem; w przeciwnym razie kieruje sprawę na drogę procesu zwyczajnego**
- **Decyzja należy do wyłącznej kompetencji Biskupa**

⁵⁶ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 19.

⁵⁷ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 20.

3.4. Zaskarżenie i wykonanie wyroku

Wyrok dopuszcza *apelację* do *Metropolity* lub do *Dziekana Roty Rzymskiej*; gdy został wydany przez *Metropolitę*, do najstarszego w urzędzie *Biskupa sufragana*, a jeśli został wydany przez innego *Biskupa*, który nie ma niższego przełożonego od *Biskupa Rzymskiego*, *apelację* kieruje się do *Biskupa* wyznaczonego przez niego na sposób stały. W kontekście tego jest ewidentne, że również przeciw wyrokowi *Metropolity* lub innego *Biskupa*, który nie ma przełożonego niższego od *Biskupa Rzymskiego*, przysługuje *apelacja* do *Roty Rzymskiej*.

Należy podkreślić, że *mając do czynienia z przypadkiem procesu rozpoczętego za wspólną zgodą stron*, albo przynajmniej przez jedną z nich za zgodą drugiej, *apelacja*, jakkolwiek możliwa, *faktycznie będzie mieć miejsce bardzo rzadko*.

W przypadkach *apelacji* (wniesionej ewentualnie przez obrońcę wężła), winien wypowiedzieć się *Metropolita* lub figura zrównana z nim na mocy kanonu 1687 § 3 albo, ewentualnie, *Dziekan Roty Rzymskiej*, którzy winni ją *od razu odrzucić* jeśli widać, iż *apelacja* ma na celu jedynie działanie na zwłokę.

Jeśli *apelacja zostanie przyjęta*, sprawa ma być skierowana do postępowania zwyczajnego drugiego stopnia we właściwym trybunale.⁵⁸

W skrócie

- **Dopuszcza się apelację do Metropolity albo do Dziekana Roty Rzymskiej**
- **Apelacja zostaje odrzucona jeśli widać, że ma na celu jedynie działanie na zwłokę**

⁵⁸ Por. MI, kan. 1687 §§ 3 e 4.

4. W procesie dokumentalnym

a) Czym jest proces dokumentalny i do czego służy?

W tym procesie *Biskup diecezjalny* lub *Wikariusz sądowy*, określani na mocy kan. 1672⁵⁹ (lub *sędzia wyznaczony* przez jednego z nich), pomijając formalności procesu zwykłego, mogą orzec wyrokiem nieważność małżeństwa, jeśli z dokumentu, który nie podlega żadnemu sprzeciwowi lub zarzutowi, wynika w sposób pewny istnienie *przeszkody zrywającej* lub *brak przepisanej prawem formy* (jeśli z taką samą pewnością jest pewne, że nie została udzielona dyspensa), albo że pełnomocnik nie posiadał *ważnego mandatu*.

b) Do kogo i jak wnosi się apelację przeciw wyrokowi wydanemu w procesie dokumentalnym?

Obrońca wężła lub strona, która uważa, iż została pokrzywdzona, mogą wnieść *apelację* do sędziego drugiej instancji, do którego należy przesłać akta zaznaczając na piśmie, że chodzi o proces dokumentalny. Sędzia drugiej instancji, z udziałem obrońcy wężła i po wysłuchaniu stron, rozstrzyga, czy należy zatwierdzić wyrok, czy raczej skierować sprawę do postępowania zwyczajnego; w ostatnim przypadku odsyła ją do *trybunału pierwszej instancji*.⁶⁰

W skrócie

⁵⁹ Por. MI, Zasady proceduralne, art. 21.

⁶⁰ Por. MI, kann. 1688-1690.

- **Proces dokumentalny jest przewidziany dla niektórych spraw, w których można udowodnić nieważność małżeństwa w oparciu o niepodważalny dokument**
- **Pomija się formalności postępowania zwyczajnego**
- **W przypadku apelacji, jeśli sędzia drugiej instancji nie zatwierdzi wyroku, odsyła sprawę do postępowania zwyczajnego w trybunale pierwszego stopnia**

Załączniki

1. «Mens» Papieża w reformie procesów małżeńskich.....	49
2. Reskrypt “ex Audientia SS.mi” odnośnie do nowej regulacji prawnej procesu małżeńskiego	51
3. Schemat procesów o nieważność małżeństwa według M. P. Mitis Iudex Dominus Iesus	53
4. Wzory pism.....	61

1. «Mens» Papieża w reformie procesów małżeńskich⁶¹

Dwa miesiące temu, 8 września, zostały promulgowane dwa motupropria *Mitis Iudex Dominus Iesus* i *Mitis et misericors Iesus*, poprzez które Ojciec św. dokonał refundacji procesu o orzeczenie nieważności małżeństwa. Dnia 4 listopada, czyli nieco ponad miesiąc przed ich wejściem w życie (tj. 8 grudnia), miała miejsce inauguracja działalności Studium rotalnego na bieżący rok akademicki, w czasie której wygłosił przemówienie Arcybiskup Angelo Becciu, zastępca Sekretarza Stanu, które zostało opublikowane na łamach *L'Osservatore Romano* z 5 listopada. Wprowadzając to przemówienie inauguracyjne, dziekan Roty rzymskiej, monsignor Pio Vito Pinto, odczytał następującą deklarację:

Ojciec święty, dla uzyskania definitywnej jasności w aplikacji dokumentów papieskich dotyczących reformy małżeńskiej, poprosił dziekana Roty rzymskiej, aby została podana wyraźnie do wiadomości *mens* najwyższego ustawodawcy Kościoła odnośnie do dwóch *motu proprio* promulgowanych 8 września 2015 r.:

1. Biskup diecezjalny ma prawo, własne i nienaruszalne, na mocy tej ustawy papieskiej, do wykonywania *osobiście* funkcji sędziego i erygowania własnego trybunału diecezjalnego;

2. Biskupi wewnątrz prowincji kościelnej mogą *w sposób wolny* zdecydować, o ile nie widzą możliwości ustanowienia w najbliższej przyszłości własnego trybunału, o stworzeniu trybunału międzydiecezjalnego; pozostając zachowana na mocy prawa, a więc za zgodą Stolicy Apostolskiej, możliwość, by metropolici dwóch lub więcej prowincji kościelnych mogli zdecydować się na stworzenie trybunału międzydiecezjalnego tak pierwszej jak i drugiej instancji.

⁶¹ *L'Osservatore Romano*, niedziela 8 listopada 2015 r., s. 8.

2. Reskrypt “ex Audientia SS.mi” odnośnie do nowej regulacji prawnej procesu małżeńskiego

Wejście w życie – które szczęśliwie zbiega się z otwarciem Jubileuszu Miłosierdzia – Listów apostolskich w formie *Motu proprio* «*Mitis Iudex Dominus Iesus*» i «*Mitis et Misericors Iesus*» z 15 sierpnia 2015 r., wydanych dla wcielenia w życie sprawiedliwości i miłosierdzia odnośnie do prawdy co do węzła tych, którym małżeństwo się nie powiodło, pociąga za sobą, między innymi, wymóg harmonizacji odnowionej procedury procesów małżeńskich z Normami własnymi Roty Rzymskiej, w oczekiwaniu na ich reformę.

Niedawno zakończony Synod Biskupów mocno zachęcił Kościół, by pochylał się nad «swoimi bardziej kruchymi synami, dotkniętymi zranioną i utraconą miłością» (*Relatio finalis*, n. 55), którym trzeba dać na nowo zaufanie i nadzieję.

Ustawy, które obecnie wchodzi w życie, chcą właśnie pokazać *bliskość* Kościoła wobec rodzin zranionych, tak, aby wielu z tych, którzy przeżywają dramat niepowodzenia małżeńskiego, zostało dotkniętych uzdrawiającym działaniem Chrystusa poprzez struktury kościelne, w nadziei, aby też oni odkryli w sobie nowych misjonarzy miłosierdzia Bożego wobec braci, dla dobra instytucji rodziny.

Uznając, że Rota Rzymska, niezależnie od właściwego sobie *munus* Trybunału apelacyjnego Stolicy Apostolskiej, ma również za zadanie ochronę jedności orzecznictwa (art. 126 § 1 *Pastor Bonus*) i pomocy w formacji permanentnej operatorów pastoralnych w Trybunałach Kościołów lokalnych, postanawiam co następuje:

I.

Wspomniane wyżej ustawy reformy procesu małżeńskiego uchylają lub znoszą wszystkie ustawy lub normy przeciwne dotąd obowiązujące, ogólne, szczególne lub specjalne, ewentualnie zatwierdzone w formie specjalnej (jak np. *Motu Proprio Qua cura*, dane przez mojego Poprzednika Piusa XI w czasach zdecydowanie innych niż te

obecne).

II.

1. W sprawach o nieważność małżeństwa w Rocie Rzymskiej wątpliwość ma być ustalona według starodawnej formuły: *An constet de matrimonii nullitate, in casu*.

2. Nie przysługuje apelacja przeciwko decyzjom rotalnym w materii nieważności wyroków lub dekretów.

3. Wobec Roty Rzymskiej nie jest dopuszczalny rekurs o uzyskanie *nova causae propositio* po tym, gdy jedna ze stron zawarła nowe małżeństwo kanoniczne, chyba że zostałyby wykazana ewidentna niesprawiedliwość decyzji.

4. Dziekan Roty Rzymskiej ma władzę dyspensowania z poważnego powodu od Norm Rotalnych w materii procesowej.

5. W myśl postulatów Patriarchów Kościołów Wschodnich, zostaje przekazana trybunałom terytorialnym właściwość w sprawach *iurium* połączonych ze sprawami małżeńskimi poddanymi pod osąd Roty Rzymskiej w stopniu apelacyjnym.

6. Rota Rzymska ma sędzić według *darmowości* ewangelicznej, to znaczy z udziałem obrońcy wyznaczonego *z urzędu* i z obowiązkiem moralnym wiernych zamożnych, by złożyli sprawiedliwą ofiarę na rzecz spraw biednych.

Oby wierni, zwłaszcza ci zranieni i nieszczęśliwi, mogli patrzeć na nowe Jeruzalem, którym jest Kościół, jako «Pokój sprawiedliwości i chwała pobożności» (Baruch 5, 4), i by było im dane, odnajdując otwarte ramiona Ciała Chrystusa, zaintonować Psalm wygnańców (126, 1-2): «Gdy Pan odmienił los Syjonu, byliśmy jak we śnie. Wtedy usta nasze były pełne śmiechu, a język wołał pełen radości».

Watykan, 7 grudnia 2015

FRANCISZEK

3. Schemat procesów o nieważność małżeństwa według

M. P. Mitis Iudex Dominus Iesus

Etap	Szczegóły	Źródło
1. Wniesienie sprawy		
Kto może wnieść sprawę w procesie zwykłym	1° małżonkowie 2° rzecznik sprawiedliwości, kiedy nieważność została rozgłoszona	Kan. 1674 Art. 9
Kto ma wprowadzić sprawę w procesie <i>skróconym</i>	Jedna ze stron, albo obie, lub jedna za zgodą drugiej	Kan. 1671 § 1
W jakim trybunale	1° miejsca zawarcia małżeństwa 2° miejsca stałego lub tymczasowego zamieszkania jednej lub obu stron 3° miejsca, w którym trzeba zebrać większość dowodów	Kan. 1672 Art. 7 § 1 Art. 7 § 2
Skarga powodowa	Ma zostać zredagowana według kan. 1504 W przypadku procesu <i>skróconego</i> przed Biskupem, ma przedstawić fakty, na których opiera się prośba o ten proces, wskazać dowody, które sędzia będzie mógł zebrać od razu, i dołączyć dokumenty	Kan. 1504 Kan. 1684 Art. 15
Element wstępny przed przyjęciem	Sędzia winien mieć pewność nieodwracalnego rozpadu małżeństwa i niemożliwości wznowienia wspólnoty życia	Kan. 1675 Art. 10
Przyjęcie skargi powodowej	Dokonuje jej Wikariusz sądowy, który powoduje doręczenie skargi stronom i obrońcy wężła, udzielając piętnaście dni na wyrażenie własnego stanowiska	Kan. 1676 § 1 Art. 11 § 1

Etap	Szczegóły	Źródło
<p>Proces zwykły – Formuła wątpliwości</p> <p>Przejście do procesu skróconego – Formuła wątpliwości</p>	<p>a) <i>Jeśli nie są spełnione dwa warunki procesu skróconego:</i></p> <p>Wikariusz sądowy określa swoim dekretem formułę wątpliwości i decyduje, by sprawa była prowadzona w procesie zwykłym</p> <p>b) <i>Jeśli są spełnione wymogi procesu skróconego:</i></p> <p>– <i>Wikariusz diecezjalny Trybunału bliższego lub międzydiecezjalnego</i> przesyła Skargę powodową właściwemu Wikariuszowi sądowemu Trybunału diecezjalnego, który decyduje o zastosowaniu procesu skróconego i określa formułę wątpliwości</p> <p>– <i>Wikariusz sądowy Trybunału diecezjalnego</i> decyduje o aplikacji procesu skróconego i określa formułę wątpliwości</p>	<p>Kan. 1676 § 1-5</p> <p>Art. 11 § 1-2</p> <p>Art. 17</p>
<p>Kolegium lub sędzia jednoosobowy</p>	<p>Jeśli zostanie zastosowany proces zwykły, Wikariusz sądowy wyznacza również kolegium sędziowskie lub sędziego jednoosobowego (duchownego)</p>	<p>Kan. 1676 § 3</p> <p>Por. Kan. 1673 § 4</p>
<p>Skierowanie do procesu <i>skróconego</i></p>	<p>Jeśli zostanie zastosowany proces <i>skrócony</i>, Wikariusz sądowy powołuje instruktora i asesora, wzywa strony, obrońcę wężła i świadków na posiedzenie, które winno odbyć się w ciągu trzydziestu dni, informując strony o możliwości przedłożenia kwestii co najmniej na trzy dni przed posiedzeniem</p>	<p>Art. 17</p>

Etap	Szczegóły	Źródło
2. W procesie zwyczajnym		
2.1. Wprowadzenie i instrukcja sprawy		
Skarga powodowa	Winna być zredagowana w myśl kan. 1504	Kan. 1504
Zebranie dowodów	Zachowuje się kanony obowiązujące w materii dowodów: deklaracje stron i świadków, dowody dokumentalne i relacje biegłych	Kan. 1677 § 1-2 Kan. 1678 § 3 Kann. 1530-1586
Przejście do <i>ratum et non consummatum</i>	Zostało ułatwione przejście ze sprawy o nieważność do procedury o uzyskanie dyspensy od małżeństwa niedopełnionego: wystarcza wysłuchanie stron, bez konieczności uzyskania ich zgody	Kan. 1678 § 4
Obronca wężła i adwokaci	Normy dotyczące obrońcy wężła, rzecznika sprawiedliwości i adwokatów nie uległy zmianie	Kan. 1677
Wartość dowodów	Oświadczenia stron, poparte ewentualnymi świadectwami wiarygodności i świadkami kwalifikowanymi, mogą mieć pełną wartość dowodową	Kan. 1678 §§ 1-2
2.2. Dyskusja i rozstrzygnięcie sprawy. Zaskarżenie i wykonanie wyroku		
Obrony i uwagi	Zachowuje się obowiązujące kanony odnośnie do publikacji, zamknięcia postępowania dowodowego i dyskusji sprawy	Kann. 1598-1606
Wyrok	Pozostaje dotychczasowy termin do apelacji od wyroku, po upływie którego wyrok afirmatywny staje się wykonalny	Kan. 1679 Artt. 12-13

<i>Etap</i>	<i>Szczegóły</i>	<i>Źródło</i>
Apelacja, zaskarżenie nieważności wyroku	Nie ma zmian odnośnie do terminów i sposobów przedłożenia apelacji lub zaskarżenia nieważności wyroku	Kan. 1680 § 1
Potwierdzenie dekretem	Po ustanowieniu kolegium sędziowskiego, jeśli zostanie uznane, iż apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, wyrok zostaje potwierdzony dekretem	Kan. 1680 § 2
Przyjęcie apelacji	Jeśli apelacja zostaje przyjęta, postępuje się jak w pierwszej instancji	Kan. 1680 § 3
Przyjęcie nowego tytułu	W drugiej instancji może zostać przyjęty nowy tytuł nieważności, który zostanie rozstrzygnięty jak w pierwszej instancji	Kan. 1680 § 4
Nowe przyjęcie sprawy do procesu	W odniesieniu do wyroku, który stał się wykonalny, można wnieść na nowo sprawę do trybunału trzeciej instancji w myśl kan. 1644	Kan. 1681 Kan. 1644
Nowe zawarcie małżeństwa	Gdy wyrok stanie się wykonalny, strony mogą zawrzeć nowe małżeństwo, chyba że uniemożliwia to zakaz	Kan. 1682 § 1
Adnotacje	Wikariusz sądowy winien notyfikować wyrok Ordynariuszowi miejsca zawarcia małżeństwa, do którego będzie należało zatroszczenie się, by zostały dokonane należne adnotacje w księdze małżeństw i w księgach chrztów	Kan. 1682 § 2

Etap	Szczegóły	Źródło
3. W procesie małżeńskim skróconym przed Biskupem		
Konieczne przesłanki	1° Skarga powodowa wspólna, albo jednego z małżonków za zgodą drugiego 2° Okoliczności dotyczące faktów lub osób, poparte świadectwami lub dokumentami, które wskazują w sposób oczywisty na nieważność	Kan. 1683 Art. 14 § 1 Art. 14 § 2
3.1. Wniesienie sprawy		
Skarga powodowa	Winna zawierać opis faktów, na których opiera się petycja o zastosowanie procesu <i>skróconego</i> , wskazać dowody, które sędzia winien szybko zebrać, i mieć dołączoną dokumentację	Kan. 1504 Kan. 1684 Art. 15
3.2. Instrukcja i dyskusja sprawy		
Dekret Wikariusza sądowego	– Określa formułę wątpliwości – Wyznacza instruktora i asesora – Wzywa strony i obrońcę wężła na posiedzenie dla zebrania dowodów	Kan. 1676 § 4 Kan. 1685 Artt. 16-17
Posiedzenie dla zebrania dowodów	O ile to możliwe, powinno być tylko jedno; w razie konieczności, więcej niż jedno	Kan. 1686 Art. 18 § 1 Art. 18 § 2
Dyskusja sprawy	Po zamknięciu postępowania dowodowego, instruktor wyznacza termin piętnastu dni na wniesienie uwag przez obrońcę wężła i obronę przez strony	Kan. 1686
3.3. Rozstrzygnięcie sprawy		
Sesja poświęcona studium sprawy	Biskup, mając na uwadze pismo obrońcy wężła i obrony stron, analizuje sprawę konsultując się z instruktorem i asesorem	Kan. 1687 § 1

Etap	Szczegóły	Źródło
Wyrok lub przekazanie sprawy do procesu zwykłego	Jeśli Biskup osiągnie pewność moralną co do nieważności małżeństwa, wydaje wyrok; w przeciwnym razie kieruje sprawę na drogę procesu zwykłego	Kan. 1687 § 1 Art. 19
Notyfikowanie wyroku	Pełny tekst wyroku winien zostać <i>jak najszybciej</i> notyfikowany stronom	Kan. 1687 § 2 Art. 20 §§ 1-2
3.4. Zaskarżenia i wykonanie wyroku		
Do kogo się apeluje	Od wyroku Biskupa apeluje się do Metropolity, od wyroku Metropolity do najstarszego sufragana, z zachowaniem prawa apelacji do Roty Rzymskiej	Kan. 1687 § 3
Postępowanie apelacyjne	Jeśli jest ewidentne, że apelacja ma na celu jedynie działanie na zwłokę, winna zostać odrzucona dekretem Jeśli apelacja zostanie przyjęta, sprawa zostaje przekazana do postępowania zwyczajnego na drugim stopniu	Kan. 1687 § 4
4. W procesie dokumentalnym		
Kto jest kompetentny	Biskup diecezjalny, Wikariusz sądowy lub wyznaczony sędzia	Kan. 1688 Art. 21
Przedmiot	Sprawy, w których na podstawie dokumentu, nie podlegającego sprzeciwowi lub zarzutowi, jest udowodniona przeszkoda nie dyspensowana, brak przepisanej prawem formy lub brak ważnego zlecenia pełnomocnika	Kan. 1688
Procedura	Pomija się kroki procesu zwykłego Wzywa się strony i obrońcę wężła Wydaje się wyrok	Kan. 1688

<i>Etap</i>	<i>Szczegóły</i>	<i>Źródło</i>
Apelacja	Mogą ją wnieść obrońca węzła lub strony	Kan. 1689 §§ 1-2
Postępowanie apelacyjne	Sędzia w drugiej instancji, z udziałem obrońcy węzła, zatwierdza wyrok lub kieruje sprawę do postępowania zwyczajnego w pierwszej instancji	Kan. 1690

4. Wzory pism

4.1. Dekret ustanowienia Trybunału diecezjalnego pierwszej instancji

Prot. N.

Ja,
Biskup Diecezji

Dla wprowadzenia w życie reformy procesów o nieważność małżeństwa, zarządzanej przez Papieża Franciszka w Motu proprio *Mitis Iudex* z 15 sierpnia 2015 r., który zastąpił całkowicie procedurę dla orzekania o nieważności małżeństwa (kann. 1671-1691), przewidzianą w KPK z 1983 r., i «postanowił wyraźnie stwierdzić, że Biskup osobiście w swoim Kościele, w którym jest ustanowiony pasterzem i głową, tym samym jest sędzią dla wiernych, którzy zostali mu powierzeni» (M.p. *Mitis Iudex, proemium, III*) i że «mocą swego urzędu pasterskiego jest z Piotrem największym gwarantem katolickiej jedności w wierze i w dyscyplinie» (M.p. *Mitis Iudex, proemium, IV*);

biorąc pod uwagę, że

- najważniejszym celem Kościoła jest «troska o zbawienie dusz»,
- liczni wierni – mimo że pragną zatroszczyć się o własne sumienie, zbyt często są oddaleni od struktur prawnych Kościoła z powodu dystansu fizycznego i moralnego» – wymagają, by sam Kościół «stawał się bliski swoim synom jak matka»,
- § 2 kan. 1673 KPK stanowi: «Episcopus pro sua dioecesi tribunal dioecesanum constituat pro causis nullitatis matrimonii»,
- ustanowienie *Trybunału Diecezjalnego* do spraw o nieważność małżeństwa z Naszej Diecezji, dotąd powierzonych Kościelnemu Trybunałowi Międzydiecezjalnemu i Apelacyjnemu, bardziej gwarantuje «szybkość procesów», postulowaną przez Synod Biskupów i ustanowioną przez Papieża Franciszka, tak w usprawnionym «procesie zwykłym» jak i w «procesie *skróconym*»;

NINIEJSZYM DEKRETEM

USTANAWIAM

TRYBUNAŁ DIECEZJALNY, z Siedzibą w w Kurii Biskupiej Ul./Pl., poczynając od dnia, który będzie właściwy co do wszystkich skutków przewidzianych prawem, do prowadzenia i rozstrzygnięcia w pierwszej instancji również spraw o nieważność małżeństwa, powierzonych dotąd Kościelnemu Trybunałowi Międzydiecezjalnemu i Apelacyjnemu

Ewentualne zaskarżenie Wyroków wydanych przez Nasz Trybunał jest re-

gulowane przez kanony 1619-1640 i może być skierowane do Trybunału Metropolitalnego..... drugiego stopnia lub do Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej w myśl kan. 1673 § 6.

Tak więc, na mocy Art. 8 § 2 Motu proprio *Mitis Iudex*,

ODSTĘPUJĘ

od Kościelnego Trybunału Międzydiecezjalnego i Apelacyjnego ustanowionego w myśl kann. 1423-1424 KPK.

Normy przejściowe

Sprawy o nieważność małżeństwa, co do których kompetentny jest Nasz Trybunał na mocy kan. 1672 Motu proprio *Mitis Iudex*, a które są w trakcie rozpatrywania w pierwszej instancji w Kościelnym Trybunale Międzydiecezjalnym i Apelacyjnym, winny zostać przeniesione do Naszego Trybunału, o ile do dnia nie został określony zgodnie z prawem przedmiot wątpliwości.

Niniejszym Dekretem zarządzam, aby stosowne Urzędy Kurialne przygotowały wszystko pod każdym względem, również o charakterze operatywnym i ekonomicznym, tak by Nasz Trybunał diecezjalny mógł być należycie operatywny poczynając od dnia, i mógł odpowiednio prowadzić swą działalność i odpowiadać na «petycje wiernych o stwierdzenie prawdy o istnieniu lub nie wężła ich małżeństwa, które się rozpadło».

Dane w, w siedzibie Kurii Biskupiej, dnia

L.S. † _____, Biskup

Kanclerz Kurii

4.2. Dekret powierzający właściwość w sprawach o nieważność istniejącemu Trybunałowi diecezjalnemu

Prot. N.

Ja,
Biskup Diecezji

Dla wprowadzenia w życie reformy procesów o nieważność małżeństwa, zarządzanej przez Papieża Franciszka w Motu proprio *Mitis Iudex* z 15 sierpnia 2015 r., który zastąpił całkowicie procedurę dla orzekania o nieważności małżeństwa (kann. 1671-1691), przewidzianą w KPK z 1983 r., i «postanowił wyraźnie stwierdzić, że Biskup osobiście w swoim Kościele, w którym jest ustanowiony pasterzem i głową, tym samym jest sędzią dla wiernych, którzy zostali mu powierzeni» (M.p. *Mitis Iudex, proemium, III*) i że «mocą swego urzędu pasterskiego jest z Piotrem największym gwarantem katolickiej jedności w wierze i w dyscyplinie» (M.p. *Mitis Iudex, proemium, IV*);

biorąc pod uwagę, że

- najważniejszym celem Kościoła jest «troska o zbawienie dusz»,
- liczni wierni – mimo że pragną zatroszczyć się o własne sumienie, zbyt często są oddaleni od struktur prawnych Kościoła z powodu dystansu fizycznego i moralnego – wymagają, by sam Kościół «stawał się bliski swoim synom jak matka»,
- § 2 kan. 1673 KPK stanowi: «Episcopus pro sua dioecesi tribunal dioecesanum constituat pro causis nullitatis matrimonii»,
- już od dziesięcioleci istnieje w Naszej Diecezji i działa Trybunał diecezjalny, niewłaściwy jednak, od kilku dziesięcioleci do dnia dzisiejszego, do zajmowania się sprawami o nieważność małżeństwa,
- powierzenie Naszemu Trybunałowi kompetencji do prowadzenia i rozstrzygania w pierwszej instancji również spraw o nieważność małżeństwa bardziej gwarantuje «szybkość procesów», postulowaną przez Synod Biskupów i ustanowioną przez Papieża Franciszka, tak w usprawnionym «procesie zwyczajnym» jak i w «procesie *skróconym*»;

NINIEJSZYM DEKRETEM

UDZIELAM

Naszemu TRYBUNAŁOWI DIECEZJALNEMU, z Siedzibą w w Kurii Biskupiej w, poczynając od dnia

WŁAŚCIWOŚCI DO PROWADZENIA I ROZSTRZYGANIA W PIERWSZEJ INSTANCJI

SPRAW O NIEWAŻNOŚĆ MAŁŻEŃSTWA,

powierzonych dotąd Kościelnemu Trybunałowi Międzydiecezjalnemu i Apelacyjnemu Ewentualne zaskarżenie Wyroków wydanych przez Nasz Trybunał jest regulowane przez kanony 1619-1640 i może być wniesione do Trybunału Metropolitalnego drugiego stopnia lub do Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej w myśl kan. 1673 § 6.

Tak więc, na mocy Art. 8 § 2 Motu proprio *Mitis Iudex*

ODSTĘPUJĘ

od Kościelnego Trybunału Międzydiecezjalnego i Apelacyjnego ustanowionego w myśl kan. 1423 KPK.

NORMY PRZEJŚCIOWE

Sprawy o nieważność małżeństwa, co do których właściwym na mocy kan. 1672 Motu proprio *Mitis Iudex* jest Nasz Trybunał, a które są w trakcie rozpatrywania w pierwszej instancji w Kościelnym Trybunale Międzydiecezjalnym i Apelacyjnym, winny zostać przeniesione do Naszego Trybunału, o ile do dnia nie został określony przedmiot wątpliwości, na mocy prawa.

Mogą zostać przeniesione do tego samego Trybunału również te sprawy, które tego samego dnia będą się znajdować w fazie instrukcyjnej, o ile obie strony wyrażą na to zgodę.

Dane w, w siedzibie Kurii Biskupiej, dnia

L.S. † _____, Biskup

Kanclerz Kurii

4.3. Dekret dla odstąpienia od Trybunału międzydiecezjalnego i przystąpienia do innego bliższego

Prot. N.

Ja,

Biskup Diecezji

Dla wprowadzenia w życie reformy procesów o nieważność małżeństwa, zarządzanej przez Papieża Franciszka w Motu proprio *Mitis Iudex* z 15 sierpnia 2015 r., który zastąpił całkowicie procedurę dla orzekania o nieważności małżeństwa (kann. 1671-1691), przewidzianą w KPK z 1983 r., i «postanowił wyraźnie stwierdzić, że Biskup osobiście w swoim Kościele, w którym jest ustanowiony pasterzem i głową, tym samym jest sędzią dla wiernych, którzy zostali mu powierzeni» (M.p. *Mitis Iudex, proemium, III*) i że «mocą swego urzędu pasterskiego jest z Piotrem największym gwarantem katolickiej jedności w wierze i w dyscyplinie» (M.p. *Mitis Iudex, proemium, IV*);

biorąc pod uwagę, że

- najważniejszym celem Kościoła jest «troska o zbawienie dusz»,
- liczni wierni – mimo że pragną zatroszczyć się o własne sumienie, zbyt często są oddaleni od struktur prawnych Kościoła z powodu dystansu fizycznego i moralnego» – wymagają, by sam Kościół «stawał się bliski swoim synom jak matka»;
- § 2 kan. 1673 KPK stanowi: «*Episcopus pro sua dioecesi tribunal dioecesanum constituat pro causis nullitatis matrimonii, salva facultate ipsius Episcopi accedendi ad aliud dioecesanum vel interdioecesanum vicinius tribunal*»;
- obecnie nie jest jeszcze możliwe ustanowienie *Trybunału Diecezjalnego* dla spraw o nieważność małżeństwa z Naszej Diecezji;
- moim obowiązkiem będzie zatroszczenie się jak najszybciej o formację osób, które mogłyby wykonywać zadania w trybunale do spraw małżeńskich, który winien być ustanowiony również w naszej Diecezji, jak do tego zobowiązuje M.p. *Mitis Iudex*, w art. 8, § 1 *Zasad proceduralnych*;
- powierzenie Trybunałowi Kościelnemu Diecezji kompetencji do prowadzenia i rozstrzygnięcia w pierwszej instancji spraw o nieważność małżeństwa bardziej gwarantuje «szybkość procesów» i bliskość «fizyczną i moralną» między wiernymi naszej diecezji i «strukturami prawnymi Kościoła», postulowaną przez Synod Biskupów i ustanowioną przez Papieża Franciszka;

NINIEJSZYM DEKRETEM

STANOWIĘ,

że sprawy o nieważność małżeństwa, które będą mogły być rozstrzygnięte w myśl kan. 1683 w procesie *skróconym*, będą przeze mnie prowadzone i rozstrzygnięte według kann. 1683-1687.

ODSTĘPUJĘ

na mocy Art. 8 § 2 Motu proprio *Mitis Iudex* od Kościelnego Trybunału Międzydiecezjalnego i Apelacyjnego ustanowionego w myśl kann. 1423-1424 KPK.

PRZYSTĘPUJĘ

na trzy lata, w myśl kan. 1673 § 2 KPK, do TRYBUNAŁU KOŚCIELNEGO Diecezji, z Siedzibą w przy Kurii Biskupiej w, poczynając od, który winien być uznany za właściwy, ze wszystkimi skutkami przewidzianymi prawem, do prowadzenia i rozstrzygania w pierwszej instancji spraw o nieważność małżeństwa z Naszej Diecezji, powierzonych dotąd Kościelnemu Trybunałowi Międzydiecezjalnemu i Apelacyjnemu

NORMY PRZEJŚCIOWE

Sprawy o nieważność małżeństwa, w których właściwy na mocy kan. 1672 Motu proprio *Mitis Iudex* jest Nasz Trybunał, a które są w trakcie rozpatrywania w pierwszej instancji w Kościelnym Trybunale Międzydiecezjalnym i Apelacyjnym, winny zostać przeniesione do Trybunału Kościelnego Diecezji, o ile do dnia nie został określony przedmiot wątpliwości, na mocy prawa.

Dane w, w Kurii Biskupiej, dnia

L.S. † _____, Biskup

Kanclerz Kurii

4.4. Prośba o licencję Stolicy Apostolskiej na ukonstytuowanie trybunału międzydiecezjalnego pierwszej i drugiej instancji dla dwóch lub więcej metropolii

Jego Eminencja
Kardynał Prefekt

Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej

Eminencjo,

nizej podpisani Arcybiskupi Metropolii _____ i _____;

w związku z wejściem w życie dnia 8 grudnia 2015 r. dwóch *motu proprio* “*Mitis Iudex Dominus Iesus*” i “*Mitis et misericors Iesus*”;

biorąc pod uwagę, że obecnie nie jest jeszcze możliwe ukonstytuowanie *Trybunałów Diecezjalnych* dla spraw o nieważność małżeństwa w Naszych Diecezjach,

po wspólnym postanowieniu założenia trybunału międzydiecezjalnego pierwszej i drugiej instancji, jak to wynika z załączonego protokołu ze spotkania obu metropolii dnia

w myśl dyspozycji M.p. *Mitis Iudex*, w kan. 1673, §§ 2 i 6, i w poszanowaniu *mens* najwyższego ustawodawcy Kościoła, jasno wyrażoną poprzez Dziekana Roty 4 listopada 2015 r., według której zostaje zachowana «na mocy prawa, a więc za zgodą Stolicy Apostolskiej, możliwość, by metropolie dwóch lub więcej prowincji kościelnych mogli zdecydować się na stworzenie trybunału międzydiecezjalnego tak pierwszej jak i drugiej instancji» (“*Mens*” Papieża, w *Oss. Rom.* 8 listopada 2015 r., n. 2);

PROSZA

Tamtejszy Trybunał Apostolski Sygnatury Apostolskiej o udzielenie przewidzianej *licencji* dla ukonstytuowania trybunału międzydiecezjalnego pierwszej i drugiej instancji dla Metropolii _____ i _____.

W oczekiwaniu, teraz już dziękują i składają wyrazy należnego szacunku.

Miejsce i data,

† _____
Arcybiskup

† _____
Arcybiskup

Spis treści

Summarium	3
Wstęp	5
Główne założenia reformy	9
1. Centralna rola Biskupa w służbie sprawiedliwości	9
2. Synodalność w pasterskiej posłudze sprawiedliwości	10
3. Procedury bardziej uproszczone i sprawne	11
4. Bezpłatność procedur	12
I. Bezpośrednie rozporządzenia Biskupa diecezjalnego	15
1. <i>Służba prawno-pastoralna</i>	15
2. <i>Trybunał diecezjalny</i>	19
II. Przebieg spraw	25
1. <i>Wprowadzenie sprawy</i>	25
2. <i>W procesie zwyczajnym</i>	28
2.1. Wprowadzenie i instrukcja sprawy	28
2.2. Dyskusja i decyzja w sprawie. Zaskarżenia i wykonanie wyroku	31
3. <i>W procesie skróconym przed Biskupem</i>	33
3.1. Wprowadzenie sprawy	33
3.2. Instrukcja i dyskusja sprawy	39
3.3. Rozstrzygnięcie sprawy	41
3.4. Zaskarżenie i wykonanie wyroku	43
4. <i>W procesie dokumentalnym</i>	45
Załączniki	47
1. <i>«Mens» Papieża w reformie procesów małżeńskich</i>	49
2. <i>Reskrypt Ojca Świętego dotyczący wprowadzenia w życie i przestrzegania nowej regulacji prawnej procesu małżeńskiego</i>	51
3. <i>Schemat procesów o nieważność małżeństwa według M. P. Mitis Iudex Dominus Iesus</i>	53
4. <i>Wzory pism</i>	61